www.turkishstudies.net/turkishstudies

Turkish Studies

eISSN: 1308-2140

INTERNATIONAL BALKAN UNIVERSITY
Sponsored by IBU

Research Article / Araştırma Makalesi

Huntington'un Medeniyetler Çatışmasını Covid-19 Üzerinden Yeniden Okumak

Re-reading Huntington's "the Clash of Civilizations" Through Covid-19

Haluk Yaman*

Abstract: Values told to belong only to democratic societies, features of differentiated geographies, and predictions put forward by great thinkers and crowned with a new page in each phase of change, regardless of the point of view from which they are considered, have been transformed at the beginning of the 21st century with a self-crystallized reality that no one can see. This fact experienced today has offered equal causes for each civilization, without fovaring any of them. The cause in which all civilizations are affected concurrently and simultaneously without any connection with each other before or after was named as Covid-19 by scientists. The economic, social, and political struggle not to be wiped out is to remove the impact of the virüs as soon as possible. Will history face a new end in an environment where looking for who is responsible, continuing to fight in the front line, and resisting is uncertain at the moment and the most crucial move has been conceptualized as social distancing? An actual end, away from ideological myths. It is necessary to evaluate how the discourses and actions that underline the clash of civilizations and legitimize the strong and the weak will be shaped right before Covid-19, which brings chaos and death to every field without distinguishing between the strong and the weak. This study examines the predictions that reread Huntington's thesis of the clash of civilizations through the relationships that will be shaped after the Covid-19 outbreak. As a result of these predictions, it has been concluded that what remains after political changes is the essence of humanity and this essence must be shaped through the value that will be embellished with humanitarian values. From now on, the mind has to work and produce in an enlightened manner under certain constants that will no longer destroy world's balance It is stated as the evaluations obtained in the Conclusion section that discriminating approaches do not mean anything for the nature, that nations and civilizations will question themselves at the moment of political trust, and that fault lines may occur inward.

Structured Abstract: The history of humanity is full of theories put forward by thinkers who have managed to make a name for themselves. These theories have most often been entwined with political analyses and displayed in coordination. Coordination has been conducted by integrating theories and political analyses with ideological arguments that aims to shape the future. The more diverse arguments the theories put forward have had, the more easily the actual aim has been concealed. For the rest of the arguments, many things and evaluations are waiting to be discussed. Retrospectively, theories of enlightenment, globalization, capitalism, modernization, and post-modernization consisted of many facts and arguments to be discussed, in which the actual aim can be concealed. Some of these theories, going side by side, have reached to the theorists and masses who can support them, while others have been granted more criticism. Theories have

* Arş. Gör., Fırat Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü.
Res. Asst, Firat University, Faculty of Economic And Administrative Science, Political Science And Public Administrative Science.
ORCID 0000-0001-6536-9042
hyaman@firat.edu.tr

Cite as/ Atıf: Yaman, H. (2020). Huntington'un Medeniyetler Çatışmasını Covid-19 üzerinden yeniden okumak. *Turkish Studies*, *15*(4), 1239-1250. https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44357
Received/Geliş: 19 June/Haziran 2020 *Checked by plagiarism software*
Accepted/Kabul: 10 August/Ağustos 2020 **Published/Yayın:** 30 August/Ağustos 2020
Copyright © MDE, Turkey CC BY-NC 4.0

found their greatest power in their founding theorists. While analyzing their own period, every theorist always included predictions about the future in these analyses. As the predictions of not every theory put forward about the future had been realized, sometimes they had faded out in protagonist debates and lost their influence.

In having the pioneering role, the West did not hesitate to use the advocacy of theories supporting each other in the desire to create a universal power. In this context, the thesis of the clash of civilizations put forward by Huntington, which is the subject of this study, is a continuation of the theories that have been put forward before Huntington, which have been expressed as the end of ideologies and the end of history. Also, it will be crucial to open a parenthesis about Bernard Lewis. Hence, one can state how a draft prepared suitable in the background before Huntington was put forward by Huntington. In a column on this subject, about Lewis, Hanioğlu wrote[1] "Lewis, who profoundly influenced politicians like Henry Martin Jackson, Dick Cheney, Donald Rumsfeld, and Condoleezza Rice and the President George W. Bush, has played a pioneering role in establishing the new Middle East politics of the USA, functionalizing conceptualizations like 'the **clash** of **civilizations**', and making decisions like the invasion of Iraq." The end of ideologies, the end of history, and the predictions of such an outstanding scientist as Bernard Lewis were highly likely to inspire Huntington. A quest for an and is also a quest for a beginning. And this is the beginning of the periods in which the struggle from Huntington's perspective will be taken into consideration not in the basis of ideology or economy but through cultures. Cultural resources will be the basis of political shaping in the new world order as part of the civilization.

On the ontological basis of the theories for the "end"s, it is possible to witness the powerful influence of liberalism and the West's quest for hegemony on earth. The theories for the "end"s served as an anchor used in the sea of powers to serve the hegemony of the Western world. Any attempt to displace this anchor has been eliminated by counter-attempts. The fact that nobody mentions about oxidentalism while orientalism is favored or supports it at the level of theory is a remarkable example of the struggle on the East-West axis. The thesis of the clash of civilizations put forward by Samuel P. Huntington has been constructed on an “end” just like the previous ones. A crucial difference of this "end" from others is that it has been shaped not in terms of economic and ideological reductions but in a large-scale notion like civilization. Hence, the wide content of the civilization will prevent the reductionist approach witnessed in a single field, and will open the door of saying in the evaluations of many fields. One of the more essential aspects of an analysis to be constructed over civilizations is that it can appeal to hearts and minds, emotions, than to stick to a single ideology. Emotions have always been valued as preoccupations in which it has been important to influence people. The effect to be created on the mind with the imagination of the civilization will become more vital once the emotions can be taken under control. The emphasis on the civilization together with its material and spiritual sides will be able to shape human beings within a more eminent mechanism.

Theories with an "end", established in the basis of the values of the West that have sometimes needed correcting by their theorists, that have exalted values at extreme ends are based on powerful analyses and predictions. State support, bureaucrats, and politicians have made significant contributions to the implementation of these theories. Theories have played the leading role many times in the preparation of state policies. The fact that humanity faces a total end and that the West and the East are wiped out materially within this end, is not based on at least ideological, economic, or cultural reasons with a predicted theory until now. The encounters with a concrete end in the sense of extinctions have been mostly followed by religious, mythical, or fantastic narratives. However, the fact that has emerged at the beginning of the 21st century, that has taken a heavy toll on the world, and that is called Covid-19 by scientists has come an end after the final death. Such an end is not at least as predicted and expected as the aforementioned "end"s. It is possible to make this comment after the deaths due to Covid-19. The end brought upon by Covid-19 is an actual end. An "end" away from ideological, hegemonic relationships and context. Covid-19 have caused the death of people without distinguishing between the East and the West or between the North and the South, and had strong psychological side effects on the survivors. Analyses that took off with the "end"s and were performed through cultural values and the clash of civilizations need reevaluating now. Huntington's uniform Western imagination has gained a new line of criticism after Covid-19. It is an essential issue to review and interpret the fault lines that Huntington addressed in line with the clash of civilizations in the new world that

[1] the https://www.sabah.com.tr/yazarlar/hanioglu/2018/05/27/bernard-lewisin-ikili-mirs.

will take form after Covid-19. The aim of this study is to suggest predictions about how the relationships between civilizations will turn out to be after Covid-19.

Conclusion and Suggestion: After Covid-19, it will be the beginning of a new era and political arguments will be reformed. In this new process, there will appear fault lines along the borders of countries, and each state will be deeply occupied with protecting its nation. The European identity will be reevaluated from the point of view of governers. Huntington's expectation that the West will solve the micro problems within itself and create a homogeneous civilization seems to be postponed due to Covid-19 to an uncertain process. The notion of trust based on mutual relations where micro problems will be solved has vanished. This crisis period has led the nations to produce new mechanisms within themselves and to take place in a position where they will become self-sufficient. The practices through which Western countries will reduce their dependency levels on each other will be observed in the future. The kin country syndrome seems to have been forgotten due to Covid-19. Even if the forms of reorganization in international relations are observed to be on the basis of solidarity, the following predictions can be realized at different levels.

It will grow difficult to have trust-based relationships in micro measures. In macro relations, the attitudes of the civilizations towards each other will not be adopted through cultural values, but sheltered relations away from contact behind the fault lines.

Keywords: Political Science, Covid-19, Clash of Civilizations, Samuel Huntington, End of Ideology, End of History.

Öz: Sadece demokratik yönetimlere aitmiş gibi gösterilen değerler, farklılaştırılmış coğrafyalara ait özellikler, önemli düşünürler tarafından ortaya atılmış ve neresinden bakılırsa bakılsın her değişim evresinde yeni bir sayfayla taçlandırılan öngörüler, 21. Yüzyılın başında kimsenin gözle göremediği kendinden kristalize bir gerçekle değişmiş durumdadır. Bugün için tecrübe edilmiş olan bu gerçek her medeniyet için eşit sebepler sunmuş hiçbir fark gözetmemiştir. Bütün medeniyetlerin aynı anda ve eş zamanlı, birbiri üzerinde öncül ve ardıl bir ilişki olmaksızın etkilendiği bu sebep Covid-19 olarak bilim insanları tarafından isimlendirilmiştir. Var olmanın ekonomik, sosyal ve siyasi mücadelesi virüsün yaratmış olduğu etkiden tez zamanda kurtulmaktan geçmektedir. Sorumlu aramanın, savaşacak bir cephe tutmanın, karşı koymanın şu an için belirsiz olduğu ve en önemli hamlenin sosyal mesafe olarak kavramsallaştırıldığı bir ortamda tarih yeni bir sonla mı karşı karşıya kalacaktır? İdeolojik söylencelerden uzak, gerçek bir sonla. Medeniyetler çatışmasının altının çizildiği, güçlü ve zayıf olanı meşrulaştıran söylem ve eylemlerin; güçlü ve zayıf ayrımı yapmaksızın her alana kaos ve ölüm götüren Covid-19 karşısında bundan sonra nasıl şekilleneceği değerlendirilmeye muhtaçtır. Bu çalışma Huntington'un medeniyetler çatışması tezini, Covid-19 salgını sonrası şekillenecek ilişkiler üzerinden yeniden okuyan öngörüleri ele almaktadır. Bu öngörüler neticesinde; yaşanacak siyasi değişimlerle birlikte, kalanın insanlığın öz'ü olduğu ve bu özün de değişiklikler karşısında yine insani değerlere verilecek değer üzerinden şekillenmesi gerekliliği sonucuna varılmıştır. Akıl, artık aydınlanmış olarak dünya dengesini yok etmeyecek belirli sabitelerle çalışmak ve üretmek zorundadır. Ayrımcı yaklaşımların doğa için hiçbir anlam taşımadığı, ulusların ve medeniyetlerin siyasi güven noktasında kendilerini sorguya çekecekleri ve fay hatlarının içe dönük oluşabileceği sonuç kısmında varılan değerlendirmeler olarak ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Siyaset Bilimi, Covid-19, Medeniyetler Çatışması, Samuel Huntington, İdeolojilerin Sonu, Tarihin Sonu.

1. Giriş

İnsanlık tarihi kendinden söz ettirmeyi başarmış düşünürler tarafından ortaya atılmış teorilerle doludur. Bu teoriler çoğu zaman siyasi analizlerle iç içe düşünülmüş ve eşgüdümlü olarak sergilenmiştir. Eşgüdüm; teorilerin ve siyasi analizlerin geleceğe yön vermek isteyen ideolojik argümanlarıyla birlikte yürütülmüştür. Ortaya atılan teoriler ne kadar çeşitlendirilebilir argümana sahip olursa asıl gaye daha rahat gizlenebilmiştir. Geride kalan argümanlar ise pek çok değerlendirme için hazır beklemektedir. Geçmişe dönüp bakıldığında aydınlanma, küreselleşme, kapitalizm, modernleşme ve post-modernleşme teorileri gerçek amacın gizlenebileceği, üzerinde

konuşulacak pek çok olguyu ve argümanı içerisinde barındırmıştır. Bu teorilerin kimisi kol kola yürüyerek kendisini destekleyecek teorisyenleri ve kitleleri bulmuş kimisi ise eleştirilmekten daha fazla nasiplenmiştir. Teoriler en büyük güçlerini kurucu teorisyenlerinden almıştır. Her teorisyen kendi döneminin analizini yaparken bu analizler içerisinde mutlaka geleceğe dair öngörülere yer vermiştir. Ortaya atılan her teorinin gelecek tahayyülü gerçekleşmediği gibi kimi zaman bunlar pratagonist çekişmelerde sönmüş ya da etkisini yitirmiştir. Evrensel düzene ait ve sosyolojik temellere sahip teorilerin çoğu özellikle 16. ve 17. Yüzyıldan itibaren Batı kaynaklı olarak öne sürülmüştür.

Batı, öncü olma rolüne sahip olmada, evrensel bir gücü yaratma arzusunda birbirini destekleyen teorilerin savunularını kullanmaktan çekinmemiştir. Bu bağlamda çalışmaya konu olan ve Huntington tarafından öne sürülen medeniyetler çatışması tezi de Huntington'dan önce ortaya atılmış, ideolojilerin sonu ve tarihin sonu olarak ifade bulmuş teorilerin devamı niteliğindedir. Bunun yanı sıra Bernard Lewis'e bir parantez açmak önemli olacaktır. Böylece Huntington öncesinde hazırlanmış zemine uygun bir tasarının Huntington tarafından nasıl ortaya konulduğu ifade edilebilecektir. Hanioğlu[2] bu konuyla ilgili bir köşe yazısında Bernard Lewis için " Henry Martin Jackson, Dick Cheney, Donald Rumsfeld, Condoleezza Rice benzeri siyasetçiler ve Başkan George W. Bush'u derinden etkileyen Lewis; ABD'nin yeni Ortadoğu siyasetinin belirlenmesi, "**medeniyetler çatışması**" benzeri kavramsallaştırmaların işlevselleştirilmesi ve Irak'ın işgali benzeri kararların alınmasında da öncü rol oynayan bir kişilik olmuştur" şeklinde yazmaktadır. İdeolojilerin sonu, tarihin sonu ve Bernard Lewis gibi önemli bir bilim insanının yazdıklarının Huntington'a ilham vermiş olduğu kuvvetle muhtemeldir. Bir son arayışı aynı zamanda bir başlangıcın arayışıdır. Ve bu başlangıç Huntington'un penceresinde mücadelenin ideolojik ve ekonomik kaynaklı olmayan, kültürler üzerinden okunacak dönemlerin başlangıcıdır. Kültürel kaynaklar medeniyetin bir parçası olarak yenidünya düzeninde siyaseten yapılacak şekillendirmelerin sebebi olacaktır.

"Son" ların teorilerinin ontolojik temelinde liberalizmin güçlü etkisini ve Batı'nın dünya üzerindeki hegemonya arayışını görmek mümkündür. "Son" ların teorileri Batı dünyasının hegemonyasına hizmet edecek güçler denizinde kullanılmış bir çapa vazifesi görmüştür. Bu çapayı yerinden etmek isteyecek her girişim karşı girişimlerle bertaraf edilmiş ve edilmektedir. Oryantalizmin yüz bulması karşısında oksidentalizmden kimsenin bahsetmemesi, en azından bir teori düzeyinde güçlü olarak desteklenmemesi mücadelenin Doğu-Batı ekseninde dikkate değer bir örneklendirmesidir. Samuel P. Huntington tarafından ortaya atılmış olan medeniyetler çatışması tezi kendinden öncekiler gibi bir "son" üzerinden kurgulanmıştır. Bu "son"un diğerlerinden önemli bir farkı ekonomi ve ideolojik indirgenmeler üzerinden değil medeniyet gibi geniş ölçekli bir kavramın içerisinde şekillendirilmiş olmasıdır. Böylece medeniyetin sahip olduğu geniş içerik tek bir alanda görülen indirgemeci yaklaşımın önüne geçecek ve pek çok sahaya ait değerlendirmelerde söz söylemenin kapısını aralamış olacaktır. Medeniyetler üzerinden kurgulanacak bir analizin fiziksel ve eyleme dayalı örneklerinden, tek bir ideoloji etrafında gezinmekten daha önemli bir yanı kalplere ve akıllara, duyguya hitap edebilecek yanıdır. Duygular, her zaman insan üzerinde etki sağlamanın önemsendiği bir meşgale olarak değer görmüştür. Medeniyet tasavvuruyla akıl üzerinde yaratılacak etki, duyguların da kontrol edilebilmesiyle daha önemli olacaktır. Medeniyet vurgusu, maddi ve manevi yanıyla müteşekkil insanoğlunu daha güçlü bir mekanizma içerisinde şekillendirebilecektir.

Batı'nın değerleri üzerinden kurgulanan, kimi zaman teorisyenlerinin düzeltme gereği duyduğu, aşırı uçlarda seyreden ve yüceltilmiş değerlere sahip "son"lu teoriler güçlü analizlere ve öngörülere dayandırılarak yapılmıştır. Devlet desteği, bürokratlar veya politikacılar bu teorilerin hayata geçirilmesi için önemli katkılar sağlamıştır. Teoriler pek çok kez devlet politikalarının hazırlanmasında başrolde yer almıştır. İnsanlığın top yekün bir sonla karşılaşması ve maddi olarak

[2] https://www.sabah.com.tr/yazarlar/hanioglu/2018/05/27/bernard-lewisin-ikili-mirsi.

Batı'nın ve Doğu'nun da bu son içerisinde yok olması şimdiye kadar öngörülmüş bir teoriyle en azından ideolojik, ekonomik veya kültürel nedenlere dayandırılmış değildir. Yok olmak anlamındaki somut sonla karşılaşmalar daha çok dinsel, mitsel veya fantastik anlatılar üzerinden izlenmiştir. Ancak 21. Yüzyılın başında ortaya çıkan, dünyayı etkisi altına alan ve bilim insanları tarafından Covid-19 olarak adlandırılan virüs ve türevlerinin getirmiş olduğu gerçek son ölümle netice bulmuştur. Böyle bir son en azından konu edilen "son"lar kadar öngörülmüş ve beklenmiş değildir. Bu yorumu Covid-19 sonrası yaşanan ölümlerin ardından yapmak mümkündür. Covid'in getirmiş olduğu son, gerçek bir sondur. İdeolojik, hegemonik ilişkilerden ve bağlamdan uzak bir "son". Covid, Doğu-Batı, Kuzey-Güney ayrımı yapmadan insanların ölümüne yol açmış ve geride kalanlar üzerinde psikolojik yanı kuvvetli sonuçlar doğurmuştur.

"Son"lar üzerinden başlayan ve medeniyetler çatışması ile kültürel değerler üzerinden yapılan analizler şimdi yeniden değerlendirmeye muhtaçtır. Huntington'un Batı tahayyülü Covid-19 ile birlikte yeni bir eleştiri safı kazanmıştır. Huntington'un medeniyetler çatışması ekseninde ele aldığı fay hatlarını Covid-19 virüsü sonrasında şekillenecek dünyada yeniden gözden geçirmek ve yorumlamak öneme haiz bir konu olarak durmaktadır. Bu çalışmanın amacı medeniyetler arasındaki ilişkilerin Covid-19 sonrasında nasıl olacağına dair öngörüler ortaya koymaktır. Covid-19 sonrası kartlar yeniden dağıtılacak ve siyasi argümanlar yeniden şekillenecektir. Bu yeni süreçte fay kırıkları ulus devletlerin sınırlarında belirecek ve her devlet kendi ülkesini korumanın peşine düşecektir. Avrupalılık kimliği yöneticilerin gözünde yeniden değerlendirmeye alınacaktır.

2. Huntington Ne Demişti?

Toynbee (2014: 437), M.Ö. 4. Yüzyıldan miladi tarihin 13. Yüzyıla kadar geçen 1600 yıl süresince Greko-Romen medeniyetinin diğer medeniyetleri etkisi altında tuttuğunu yazmıştır. Toynbee yaptığı bu değerlendirmeleri medeniyetlerin karşılaşması bağlamında ele almıştır. Modern Batı medeniyetinin diğer medeniyetler ile olan etkileşimi göz önüne alındığında bugün için ifade edilecek süre yaklaşık olarak beş yüz yıldır. Medeniyetlerin birbirleriyle etkileşimlerinin moment noktaları olduğunu söylemek yanlış olmasa gerek. Moment noktalarında değişim başlar ve önceki süreçler yeni etkileşimlere kapı aralar. Bu bazen zorunluluk bazen de benzeme hevesiyle gerçekleşir. Moment noktalarındaki değişimin ters yöndeki ilerleyişini Doğu- Batı medeniyetleri örneğinde okumak olasıdır. Bir dönem Dünya'ya yön veren Doğu daha sonrasında Batı'nın arkasında yer almış ve takip eden rolüne bürünmüştür.

Soğuk savaştaki güç kapma mücadelesi üzerine ortaya atılmış olan ideolojilerin ve tarihin sonu tezleri, Amerikalıların ve Rusların girişeceği evrensel hegemonya mücadelesine liberalizm yönünde katkı sunmayı hedefleyen anlayışın ürünleridir. Buna karşılık Rusya'nın hamleleri ise daha çok baskıcı ve totaliter yönetimleri tercih etmek, kendi içinde büyüyüp gelişerek, liberalizmden öte sosyalist değerlere bağlı kalmak şeklinde olmuştur. Rusya ve Amerika üzerinden okunacak Doğu-Batı meselesini diğer bir deyişle Şark'ın Garp'la olan mücadelesini Toynbee (2014: 29) başka bir çalışmasında Rusya'nın Garp ile olan karşılaşmasında iki noktaya dikkat çekerek ifade etmiştir. Birincisi Rusya'nın Batı'ya karşı varlığını koruyabilmesi için Batı'nın silahlarını benimsemeye muvaffak olması, ikincisi ise Rusya tarafından benimsenen şeyin, Garp silahlarından birisinin bir inanç olması ve bu inancın komünizm ideolojisi olarak kendilerine mal etmiş olmalarıdır. Garp silahlarından birisi Toynbee'nin ifadesinde hayat bulduğu şekliyle de ideolojidir. Toynbee 'den bu yana Garp'ın önemli silahlarından biri olan ideoloji, teorilerin içerisinde güncellenerek ele alınmış ve alınmaya devam edilmektedir.

İdeolojiyi bir silah olarak işleyen Batılı yaklaşımlarla devam edelim. Sırada Daniel Bell tarafından kavramsallaştırılan "İdeolojilerin Sonu" tezi var. Kilise ve devletin teşvik ettiği inanç eksenli değerlendirmelere karşı ortaya atılmış "ideoloji" kavramı yeni öngörüler çerçevesinde yok sayılmak üzere söylemlere konu edilmiştir. Fikirleri mitsel gizemlerinden ayırmanın yolu olarak ortaya atılan ideoloji kavramı 1950'ler ile birlikte bir son ile karşılanan yeni bir kavrama dönüştürülmek istenmiştir. Bu dönüşüm yeni gözde liberalizm üzerinden kurgulanmıştır. Ancak

burada Marx ile birlikte değişime uğrayan ideoloji kavramının yanlış bilinçle eşdeğer görülmesi ilginçtir ki ideolojinin eleştirilmesi noktasında Marx'ı, ideolojilerin sonunu savunan anlayışla aynı noktaya getirmiştir. Ancak liberalizm, kendisi dışında kalan ideolojileri eleştirirken Marx hiçbir ideolojiye yeşil ışık yakmıyordu. İdeolojilerin sonu tezinde liberalizmin yücelttiği birey farklı ideolojilerden azade kalırken Marx da ideolojiyi dinle eşleştirmiş ve menfaatlerin gizlendiği yer olarak ifade etmiştir (Bell, 2012: 434). İdeolojilerin sonu tezinin sahibi Bell, Asya ve Afrika devletlerinde ortaya çıkan ideolojik akımları Pan-Arabizm, ırkçılık, modernleşme ve milliyetçilik şeklinde ele almıştır. Bu akımlar dar görüşlü, araçsal ve siyasal liderler tarafından yaratılmıştır. Rusya ve Çin'in ortaya koydukları enerjide ise özgür toplum fikrini görmek mümkün değildir. Batı'dan bakınca Bell tarafından bu bağlamda değerlendirilen ideolojiler liberalizm karşısında yok olmaya mahkûmdur.

Liberal demokrasinin insanın ideolojik evriminin son noktası olduğuna değinen ve bunu güçlü bir şekilde savunan bir başka isim Francis Fukuyama'dır. Fukuyama (2016: 5) hükümet sistemi olarak meşruluğu üzerinde dünya çağında bir mutabakatın oluştuğunu ve aynı zamanda monarşi, faşizm ve komünizmin liberal demokrasiye yenik düştüğünü ifade etmiştir. Buradan hareketle liberalizmin insanlığın ideolojik evriminin son noktası olduğunu dile getirmiştir. Fukuyama kendi tarih anlayışını insanların deneyimini kapsayan bağlantılı bir evrim süreciyle açıklamıştır. Bu evrim süreci nihayetinde insanların sorunsuz bir dünya düzeni ile karşılaşacağını öngörmüştür. Sorunsuz dünya düzenine çıkacak son kavşakta liberal demokrasi vardır. Bu kavşağı dönebilenler için Fukuyama tarihin sonunun geldiğini ifade etmiştir. Geride kalanlar ise öndekilere tabi olmak zorundadır. Politik özgürlük de liberal demokrasiye bağlanmış ve refahın tek çaresi olarak sunulmuştur. Liberal demokrasi dışından gelebilecek her türlü reaksiyon tehlikeli ve Batı medeniyetinin rakibi olarak söylemleştirilmiştir. Öyle ki hükümetlerin politikalarını aşan bir bakış açısıyla, ortaya çıkan hareketler Bernard Lewis tarafından medeniyetler çatışmasına atıfla ifade edilmiştir. Lewis (1990), medeniyetler çatışmasından az olmayan gelişmeleri İslam ve Batı arasındaki etkileşim üzerinden okurken bu meseleleri hükümetlerin boyunu aşan karakterdeki gelişmeler olarak nitelendirmiştir. Ve Müslüman âleminden gelecek tehlikeler eski bir rakibin tepkisi olarak ifade edilmiştir. Bu rakibin tepkilerini en aza indirmek ve medeniyetler çatışmasında söz sahibi olmak için Lewis 'in Ortadoğu üzerine öngörüleri özellikle medeniyetler çatışmasının da işlevselleşmesi bağlamında önemli olmuştur.

Medeniyetler çatışmasını selefi tezlerden daha öne çıkaran Huntington'un tezinin diğerlerinden önemli farkı kültürel değerleri ele alması ve soğuk savaş sonrası düzene dair öngörüleri işlemiş olmasıdır. Fukuyama'nın tarihin sonuna dair ifade ettikleri benzer bir algıyı yaratsa da Fukuyama (2016: 10) kendi çalışmasını, soğuk savaşın sonu ya da güncel politikanın bir başka önemli konusu üzerine yazılmış bir rapor olarak değerlendirmemektedir. Akıllara gelen bir soru, gerek ideolojilerin sonu, gerek tarihin sonu ve gerekse medeniyetler çatışması tezlerinin bu kadar ses getirmesine ve geniş ölçekte çalışmalara konu olmasına yol açan sebeplerin neler olduğudur. Huntington'un 1993'de medeniyetler üzerine çokça tartışılan ve atıf alan çalışması ele alındığında "Medeniyetler Çatışması" (2014) kitabının önsözündeki yazı dikkate değerdir. "1993'ün yazında Foreing Affairs adlı dergide Medeniyetler Çatışması mı? Başlıklı makalem yayımlanmıştı. Dergi editörlerine göre üç yıl içinde bu yazı 1940'lardan beri yayımladıkları tüm yazılardan daha fazla tartışmalara neden olmuş". Bu yazının yaratmış olduğu tartışmaları ve etkiyi Huntington'un ifadesiyle " soğuk savaş sonrasında küresel siyasete bakışta, bilim adamlarına ve politikaları belirleyen ve bir paradigma sunan" etkisinde aramak gerekmektedir. Pek çok Amerikalı bürokrat tarafından da değerlendirmeye alınmış ve siyasi öngörüler olarak kullanılmış Huntington'un tezinin böyle bir etki yaratması kaçınılmazdır. Bu etkinin olumlu veya olumsuz değerlendirmeler kaynaklı olması siyasetin belirleyicileri olan politikacılar için çok da kayda değer bir durum değildir. Birileri paradigmanın kendisi ile uğraşırken başka yerlerde bu paradigmalar hayata geçirilmiş ve siyaseten kullanılmıştır. Huntington, kitabında dost düşman ilişkisine de değinmiştir. Düşmanların belli olmadan gerçek dostların da belli olamayacağı yaklaşımı, kimlik

arayışında olanlar için önemle ele alınmış ve kültürel değerlerin ortaya çıkardığı kimlik arayışları bu çerçevede önemsenmiştir.

Kültürler Huntington'un öngörülerinde siyasal sınırları belirlemekte ve sınırlı örgütlü birlikler kültürel değerler üzerinden fay hatları oluşturmaktadır. Kültürel fay hatları sınırların belirlendiği yerlerde yeni söylemlerin temel argümanıdır. Ve bu söylemler Huntington kitabında "dünya siyasetinde yeni çağ" başlığı altında ele almıştır. Soğuk savaş sonrasının sembolleri kültürel değerleri ön plana çıkaran bayraklar, haçlar, hilaller ve başörtüsüdür (Huntington,2007; 22). Ve bu kültürel değerlerin paylaşılması ortaya işbirliklerini çıkarmıştır. Huntington'un 1993 yılının ilk altı ayında meydana gelen gelişmelerin kendi medeniyet paradigmasına uyduğunu ve doğmakta olan yenidünya ile medeniyetler paradigmasının paralel yürüyeceğini ifade etmiştir. Bu ifadesini somutlaştıran pek çok örneği çalışmasına eklemiştir. Rusya, ABD, Ermenistan, Çin, Yugoslavya, İran ve Almanya'da yaşanan gelişmeler medeniyet paradigmasını somutlaştırmak adına söylemleştirilmiştir. Farklı argümanlarla ittifaklar kurmanın ve bir arada bulunmanın azalmaya başladığı noktada yeni ortaklıklarda başvurulacak değerler medeniyetler üzerinden şekillendirilecektir.

Medeniyetler üzerinden şekillenecek çatışmalar iki seviyede seyredecektir. Mikro ve makro seviye (Huntington, 2015: 31). Mikro seviyeler aynı medeniyetlerin farklı grupları arasında seyrederken makro seviyede medeniyetlerin bizzat kendileri çatışma alanlarında yer alır. Huntington'un fay kırıkları olarak ifade ettiği medeniyetler arasındaki farklılıkların analiz edildiği noktada yeni fay kırıklarında dini değerlerin ön plana çıkarıldığını görmek mümkündür. Yaklaşık 1300 senedir devam eden Batı'nın İslam medeniyeti ile olan mücadelesi medeniyetler çatışması tezinin desteğiyle özellikle 11 Eylül olayları ile birlikte yeniden dünya gündemine yerleşmiştir. 11 Eylül saldırılarından önce de Amerikan yöneticileri yeni düşmanı İslam olarak öngörmüştür. Garaudy (2015: 10) Ronald Regan tarafından "kötülüğün imparatorluğu" olarak ilan edilen Sovyetlerin yıkılışından sonra Amerikalı yöneticilerin bulduğu yeni hedefi İslam olarak nitelendirmektedir. Graudy, devam eden satırlarında eskiden Marxism'de olduğu gibi bugün de İslam'ın bütün dünyaya yayılmış olması ABD'ye dünyanın her yerine müdahale etmelerine bir bahane sunmuştur demektedir. İdeolojilerin ve tarihin sonu gelmiş, yeni bir tarih yazılma gereği dinin yaratmış olduğu fay kırıkları üzerinden Amerika'nın eline geçmiştir. Liberalizmin savunuları yenidünyada İslam ve Batı'nın fay kırıkları arasına girecek harç doku olarak sunulmaya çalışılmıştır. Ama öncelikle İslam beldelerinde güçlü bir etki yaratmak elzemdir. Bu etki 11 Eylül saldırılarının vermiş olduğu haklılık ile Afganistan'da, Irak'ta ve İran'da hissettirilmiştir. Kimi zaman konvansiyonel silahlar kimi zaman ekonomi bir silah olarak kullanılarak ambargo uygulamaları eyleme geçirilmiştir. İdeolojilerin sonunu bekleyen zihniyet ile düşmanını tanımlamaya çalışan Huntington'un düşüncesi arasındaki benzerlik, ideolojilerin yarattığı biz ve öteki ayrımının medeniyetin değerleri üzerinden yeniden okunmasıdır.

Huntington'da medeniyet kavramı altında farklılaştırılarak ele alınmış pek çok uygarlık için anti demokratik tutumları ve farklı dini uygulamaları görmek mümkündür. Batı dışında Çin, Hindistan, İslam beldeleri, Rusya gibi örnekler bunun kanıtı niteliğindedir. Kaldı ki Huntington, teorisinin herkes tarafından kabul görmemesinin bu teorinin geçerliliğini yok saymayacağını öngörürken Batı'nın sahip olduğu güce de dayanarak böyle bir tutumu sergilemiş olacağı akıllara getirilmelidir. Huntington için önemli olan nokta Batı'nın kendi içerisindeki mikro sorunlarını çözüp homojen bir medeniyeti yaratmasıdır. Batı, küreselleşmenin itici gücü olsa bile homojen bir medeniyeti sergilemediğinde kabul görmeyecek ve tehdit algılarından kurtulamayacaktır. Öte yandan büyük bir güce sahip olunsa dahi kültürün başkalarına zorla kabul ettirilemeyeceği gerçeği, medeniyetler çatışması teorisinin; farklılıkları belirginleştirip, ayrışmanın sağlamasına hizmet edeceği söylenebilir. Kabul görmüyorsan kötüle, yönetemiyorsan ayrıştır mantalitesi medeniyetler çatışmasının okunan yüzünün gerisinde yer alan düşünce olarak algılanmaktadır. Bu algıya sebep olan ifadelerden birisi komşu ülke sendromu yaklaşımıdır. Batı'nın projelerinin içerisinde yer

almadığı komşu kavgaları akraba ülke sendromu ve aynı medeniyet dairesindeki şiddet olarak nitelendirilmiştir.

Huntington (2014: 50), 1993 yazında Foreign Affairs'da yayımlanan makalesinin şu hipotezleri öne sürdüğünü söylüyor: Medeniyet şuuru artıyor, medeniyetler arası mücadele hakim mücadele tarzı olacak; Batı medeniyetleri arasında oynanıp biten milletlerarası münasebetler artan bir oranda Batılılaşmaktan çıkacak ve Batılı olmayan medeniyetlerin aktörleri olduğu bir oyun haline gelecektir; milletlerarası sahada sergilenen başarılı siyaset, ekonomi ve güvenlik hadiseleri muhtemelen medeniyetler içerisinde gelişecek; farklı medeniyetler arasındaki mücadeleler aynı medeniyete mensup gruplardan daha şiddetli olacak; farklı medeniyetlere mensup gruplar arasındaki mücadeleler global savaşlara yol açabilecek ve Dünya siyasetinin hakim olgusu Batı ve geride kalanlar arasındaki mücadeleler olacaktır. Huntington (2007: 457) "Batı'nın gelecekteki sağlığı (sağlıklı bir toplumsal yapıyı kastediyor) ve diğer toplumlar üzerindeki etkisi, kesinlikle Müslümanların ve Asyalıların ahlaki üstünlüklerini ileri sürmelerine yol açan gidişatla başa çıkmadaki başarısına bağlıdır" derken meydan okumanın diğer toplumlardan gelecek bir olgu olduğunu öngörmüştür. Huntington'un öngöremediği meydan okuma 21. Yüzyılın başında Covid-19 olarak isimlendirilen bir virüsten gelecektir.

3. Covid-19 Ne Diyor:

Medeniyetlerin ve sahip oldukları farklı grupların kendi aralarındaki çatışmaları cephe hatlarında fiziki ve siyasi arenada söylemler üzerinden devam ederken bu mücadelede güçler çok önceden saflaşmıştır. Ve güç mücadelesi farklı konvansiyonel araçlar üzerinden şekillenirken; insansız teknolojiler insan hayatında yoğun olarak yer almaya başlamış ve robotizm insan hayatına zerk edilmişken Çin'in Wuhan kentinde ilk örnekleri görülen, sebebi ise gözle görülmeyen yeni bir düşman peyda olmuştur. Düşman artık ne komünizm, ne liberalizm ne de İslamofobidir. Gözle görülmeyen, içerisi ideolojik olarak doldurulamayan, propaganda faaliyetleri ile harekete geçirilemeyecek özelliklerle donanmış yeni bir düşman. Bu özelliklerinin yanı sıra mutasyona uğrayabilen ve yeniden daha güçlü şekillerde ortaya çıkabilecek bir düşman. Yıllarca cephe yaratmak konusunda uzman olanlar bu durumu "Çin virüsü" olarak adlandırmak isteseler de başarılı oldukları söylenemez. Virüs bir medeniyete, bir millete ait olmaktan çıkmış herkesin bir gün karşılaşacağı, herkese ait bir olgu olarak somut bir gerçekle insanlığın karşısına geçmiştir. Birleşmiş Milletlere bağlı bir kuruluş olan Dünya Sağlık Örgütü bu virüsü Covid-19 olarak tanımlamıştır. Virüsün kaynağı ve sebepleri noktasında batıni içerikli teoriler ortaya atılmıştır. Dünya nüfusunun azaltılması çalışmalarına hizmet ettiği ve biyolojik savaşların en son sürümü olduğuna dair teoriler pek çok yerde pek çok kez öne sürülmüş durumdadır. Bu durum fütürist bir yaklaşımla dünyanın geleceğine dair yorumları ortaya koysa da bugün için yapılması gereken ekonomik, siyasi ve sosyal olarak virüsün sonuçları karşısında nasıl cephe alınacağına dair öngörüler ve uygulamalar geliştirmektir.

Covid-19 karşısında geliştirilecek her argüman medeniyetlerin ve ulusların yeni dönemde alacakları tavırla önemli derecede ilişkili olacaktır. Huntington'un çalışmasında yer alan değerlendirmeler ile Covid-19 sonrası medeniyetlerin içerisinde yer alacağı durumların farklılıklarına geçmeden önce ikisinin ortak bir noktasından bahsetmek gerekmektedir. Ortak noktaları yaratmış oldukları etkidir. Soğuk savaş sonrası kültürel değerleri ön plana çıkararak yeni bir dünya düzeninin temellerine katkı sunmak isteyen Huntington, bu değerlere sahip çıkmak isteyenlerin lehte veya aleyhte yaklaşımlarının sağladığı katkıyla birlikte bu etkiyi yaratmıştır. Covid'in ilk etapta ortaya koydukları ne ekonomik ne sosyal ne de siyasi yapılar üzerinde olmuştur. Covid'in ilk ve en önemli etkisi ölüm oranları ile olmuş ve dikkat çekmiştir. Her gün ulusal kanalarda yayınlanan, ölümle sonlanan sahneler, sokaklara terk edilmiş cesetler, Dünya Sağlık Örgütü tarafından verilen genel ölüm sayıları virüsün yaratmış olduğu etkinin en büyük sebepleri arasında yer almıştır. Sokağa çıkma yasakları, şiddete varan uygulamalar, sosyal mesafe kuralları,

yoğun olarak hatırlatılan hijyen uygulamaları hepsi ilk etapta ölüm korkusundan kaynaklı mücadele araçları olmuştur.

Covid ile birlikte somut olarak ifade edilebilecek bir yaklaşım ise küreselleşmenin negatif etkilerini bu süreçte ön plana çıkarıp uluslararası dayanışmanın arttırılmasına dair öngörülerin ortaya konması olmuştur. Bu bakış açısında iki kavramın altını çizmek gerekmektedir. Ekonomi ve insan güvenliği. Küreselleşmenin neo-liberal versiyonu çevresel yıkımı, ekonomik eşitsizliği ve küresel seyahatleri teşvik etmiştir (Goffman, 2020: 48) . Küreselleşmenin üst düzeyde işlediği ekonomik faaliyetler ile virüsün yayılma hızının paralelliği düşünüldüğünde küresel ticaretin virüsün yayılmasına önemli bir güç kattığı söylenebilir. Küreselleşme kaynaklı çevresel yıkımlar ise insan tarafından yok edilen doğanın virüslere yeni alanlar açan sebebi olarak yorumlanmaktadır. Öte yandan John Hopkins Üniversitesinin[3] güncel verileri ışığında haziran ayı içerisinde bu virüsten etkilenen kişi sayısı dünya genelinde sekiz milyonu, ölüm oranı ise dört yüz bini geçmiştir. Bu sayılar sağlık alanında verilen mücadelelere rağmen insanı yaşatmak noktasında yeteri kadar güvenli ve sağlıklı imkanlara sahip olunmadığını ortaya koymuş, siyasetçilerin ve iktidarların eleştirilmesine yol açmıştır. Bu eleştiriler hukuki süreçlerle desteklenmiştir. İtalya başbakanı Giuseppe Conte'nin bu bağlamda ifade vermiş olması önemli bir örnektir. Eleştiriler sadece ulusal sınırlar içerisindeki siyasi ve hukuki yapılarda değil uluslararası birliklerde de meydana gelmiş ve ülkeler kendi vatandaşlarının güvenliğini birlikler içerisinde sorgular olmuştur. Avrupa'da en çok ölümlerin yaşandığı İtalya ve İspanya'da Avrupa Birliği için yükselen sesler her türlü eleştiriyi içerisinde barındırmıştır. İtalya, İspanya, İngiltere ve Fransa gibi Avrupa'nın merkezi ülkelerinin bu virüs karşısında aciz kalmaları Avrupa'nın ismiyle müsemma algısını çok aşağılara çekmiştir. Sadece Avrupa'nın merkezi ülkeleri değil ABD'nin de bu virüs karşısında yaşadığı acziyeti başkanlık seçimlerine giden süreçte Trump karşıtlarına önemli dayanaklar sunmuştur. Amerika'yı temsil eden kişi olarak Trump'ın söylemleri ve sürece yaklaşımı kendi kabinesi de dahil pek çokları tarafından eleştirilmiştir. Kasım 2020'de yapılacak seçimlerde demokrat aday Joe Biden'ın CNN[4], Economist, Reuters, CNBC[5] tarafından yapılan anketlerde öne çıkması Trump'ın bu süreçteki tutum ve söylemlerinden bağımsız değildir. Ortalama bir Amerikalının hissettiği insani güvenliğin sağlık alanlarında diplerde yer alıyor olması Trump'ın sonunun gelmesine katkı sunacağı gibi yeniden şekillenecek dünya dengelerinde virüsün dolaylı bir etkisi olarak değerlendirilebilir. Batı medeniyeti bu süreçte kendi medeniyet savunularını haklı çıkaracak bir başarıyı gösterememiştir. Küreselleşmiş salgın medeniyet ayrımı yapmamıştır.

Covid-19 virüsü 180'den fazla ülkeyi etkisi altına almış, ayrımı yapmamış ve kartların yeniden dağıtılacağı bir döneme ulusları ve medeniyetleri yönlendirmiştir. Covid sürecinde; evet ideolojiler son bulmuş, tarihin sonu gelmiştir. Medeniyetler arası etkileşim neredeyse sıfırlanmış, güncel siyasetler ve uluslararası ilişkiler konuşulmaz olmuştur. Yüz yüze etkileşim terk edilmiştir. Uzun süreden beri ülkelerin gündemini meşgul eden Suriye olayları, Ortadoğu'da yaşananlar, sınır kapılarında bekleyen mülteciler, Türkiye –Rusya arsındaki İdlib süreci, M4 karayolu gibi gelişmelerin hiç biri artık konuşulmaz olmuştur. Devletlerin koruma sorumlulukları ya da 2000'ler öncesi kullanılan kavramıyla insani müdahale yaklaşımları unutulmuştur. Hiçbir devlet insani müdahale yapabilecek bir durumda ve düşüncede olmamıştır. Bu noktada Covid, yeni bir moment noktası olarak değerlendirilebilir. Medeniyetlerin karşılaştığı her alanda müdahaleler artık iki kere düşünülerek yapılacaktır. Liberalizmin insanı merkeze alan anlayışı ilerleyen süreçlerde daha kapalı ve otokratik yönetimlere dönüşebilir. Covid süresince ulusların sınırlarını her türlü geçişkenliğe kapattığı bir anlayış, Rusya ve Çin'in genel yapısında var olan kapalılık anlayışından çok uzak değildir. Kapalı toplumlar haline dönüşebilme ihtimali insanları geçmiş alışkanlıklara götürecek bir sürece de dönebilir. Bu süreç daha çok inanç ekseninde değerlendirilen bir geri dönüş

[3] https://coronavirus.jhu.edu/map.html.
[4]https://edition.cnn.com/2020/06/10/politics/trump-campaign-cnn-poll/index.html.
[5] https://dokuz8haber.net/dunya/amerika/abd-baskanlik-seciminde-joe-biden-ile-donald-trump-karsi-karsiya/

olabilir. Aksi takdirde bugünün dünyasından ekonomik olarak geri dönüş mümkün değildir. Virüsten kurtulmanın çareleri arasında aranan mitsel ve gizemli çareler insanlara yeni inanç reçetelerini bilimin dışında sunabilir. Bilimin bu noktada artabilecek inanç merkezli dayanaklar karşısındaki savunusu ise belki de Marx'ın ideolojilere yaptığı gibi yanlış bilinç eksenindeki değerlendirmelerle benzerlik taşıyacaktır.

Fukuyama'nın yücelttiği ve tarihin sonu olarak deklare ettiği liberal demokrasi, Covid-19 sonrası Batı medeniyetinin yaşadıkları ile birlikte parıltısını yitirmiş gözükmektedir. Covid, yeni hükümet sistemlerini ortaya koymasa da sistemlerin teknik konular olmak dışında insani güvenliğe pek de artı değer katmadığını gözler önüne seren bir süreci insanlığa yaşatmıştır. Covid-19'un ortaya çıkardığı durum karşısında Huntington'un medeniyetlerin yeniden şekillenmesinde temel önem atfettiği kültürel değerlerin sonraki süreçlerde nerede konumlanacağı önemlidir. Öyle ki farklı iki medeniyetin temsilcileri olan Rusya ve İtalya arasındaki Covid-19 yardımlarına dayalı işbirliği, Çin'in İtalya'ya Avrupa Birliğinden daha fazla yardım yapması[6], Çin'in İspanya'ya[7] yardımları fay kırıklarını hatırlatmaz olmuştur. Diğer medeniyetlerin ve ulusların olmadığı bir dünyada tek başına kalacak bir medeniyetin yaşam gerekçelerinin ortadan kalkacağı hatırlanmış gibidir. Virüs bu gerçeği insanlara hatırlatmıştır. İşbirlikleri, Huntington'un ifade ettiği gibi kültürel değerlerin paylaşılmasıyla değil, insani değerlerin getirmiş olduğu bir gereklilik olarak ortaya çıkmıştır. Huntington'un önemli bir fay kırığı olarak değer biçtiği din ise medeniyetleri ayrıştıran bir olgu olmaktan ziyade Covid-19'dan kaçınmanın bir sığınağı olarak tercih edilmiştir. Ancak bu kurumsal olarak gerçekleşmemiştir. Pek çok ülke bu dönemde toplu ibadethaneleri kapatmıştır. Kiliseler teknolojik imkanlarla ibadet etmenin yolunu seçerken Türkiye'de ezanlar sonrası okunan dualar virüsün etkilerinin ne kadar yoğun hissedildiğini göstermiştir.

Huntington'un, Batı'nın kendi içerisindeki mikro sorunlarını çözüp homojen bir medeniyeti yaratması beklentisi Covid-19 ile birlikte sonu belli olmayan bir sürece ertelenmiş gibi görünmektedir. Mikro sorunların çözüleceği karşılıklı ilişkilere dayalı güven mefhumu kaybolmuştur. Yaşanan bu kriz dönemi ulusları kendi içlerinde yeni mekanizmalar üretmeye ve kendilerine yetebilecek bir konumda yer almaya itecektir. Batılı ülkelerin birbirlerine olan bağımlılık düzeylerini azaltacakları uygulamaları ileriki dönemlerde görülecektir. Akraba ülke sendromu Covid-19 ile birlikte unutulmuş gözükmektedir. Uluslararası ilişkilerde yeniden örgütlenme biçimleri dayanışma temellinde görülse dahi mikro düzeydeki tedbirlerde güvene dayanan ilişkileri görmek güçleşecektir. Makro ilişkilerde ise medeniyetlerin birbirlerine karşı tutumları kültürel değerlerle değil fay hatlarının gerisinde kalarak temastan uzak korunaklı ilişkiler şeklinde gerçekleştirecektir.

4. Sonuç ve Tartışma

Bell, (2012: 433), "Rahip için din neyse, entelektüel için ideoloji odur" der. Ve ne din ne de ideolojiler rahipler ve entelektüeller yok olmadığı sürece yok olmayacaktır. "Son"lar yalnızca somut bir ölüm gerçeğiyle anlam kazandığı noktada insanoğlu bunun üzerinde düşünmeye başlayacak ve çareler arayacaktır. "Son"lar için hazırlanmak ise doğaya olan inancın arttırılması ve korunmasıyla gerçekleşecektir. Doğa üzerinden düşünmek ve doğa üzerinden değerlendirmek. İnsanların tarihten aldıkları ve tarihe verdikleri pek çok olgu vardır. Huntington yazmış olduğu makalelerle siyaset yapıcılarına yön verirken tarihin seyrine dolaylı olarak katkıda bulunmuştur. Bu bağlamda Covid-in de tarihe kattıkları unutulmayacak düzeydedir.

Rollo May, (2001: 7) "Yaratma Cesareti" adlı kitabının sunuş kısmında Rene Le Senne'den bir alıntı yapıyor ve şunları ifade ediyor: "… Acı, ondan yola çıkmamızı gerektiren somut noktadır. Acının karşısında aradığımız da mutluluktan başka bir şey değildir. Tüm düşünce, acı ve

[6] https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/corona-virusle-mucadele-eden-italyaya-tibbi-malzeme-yardimi-suruyor-iki-gunde-10-milyonu-askin-maske,gdA5SDsOQU6cDFFIB7gNAQ/uimW0_eTs0GefyIuKtVj0Q

[7] https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-52049994

mutluluğun somut kutupları arasında kuşatılmıştır". Acı ve mutluluk her insan için eşit bir yerde durmalıdır. Bu siyasetçilerin ve toplumları yönetmek üzere bu yükü yüklenmiş olanların önemli bir görevi olmalıdır. Öte yandan bu günlerde ırkçılık ve ayrımcılık tartışmalarının ve olaylarının yaşanıyor olması dünya için ortak bir medeniyet ve ortak bir "insani" değer üretmenin zor olduğunu, insana ait değerler etrafında bir araya gelecek birlikler kurmanın mümkün olamayacağını gösterse de yaşananların toplumları yöneten ideoloji ve şahıslardan bağımsız olmadığı akıllara getirilmelidir. O zaman ne yapılmalı?

Büyük çapta meydana gelebilecek ve insanlığı ulus devlet, ulus üstü birlikler, kültürler, sağlık, ekonomik ve sosyal alanlarda etkileyebilecek her olay insanoğlunu yeniden düşünmeye ve sorgulamaya itecektir. "Son"larla şereflendirilen soğuk savaş sonrası dönemine ait öngörüler Rusya'nın askeri başarıları neticesinde Batı'nın askeri gücünü sorgulatır bir hale gelmiştir. İnsan hakları ve modernleşme kuramlarının kurucu babalarının Batı'dan çıkmasına karşın mülteci ve göçmen olayları karşısında Batı'nın tutumunun söylemleri ile uyuşmadığını göstermiştir. Birleşmiş Milletlerin Dünya genelinde yaşanan olaylarda sergilediği umursamaz tavırlar Birleşmiş Milletlerinin yerini ve önemini sorgulatmıştır. Bugün için ise Covid-19 olarak adlandırılan ve gözle görülmeyen virüs Biyo-politikaların değerini öne taşımıştır. Yarının ise ne göstereceği bir muammadır. Belki elli yıl sonrasının merkezi konusu, siyasetin ama gündemi kuraklık ve susuzluk olacaktır. Buradan şu sonuç ortaya atılabilir. İnsan hayatını gerçek anlamda tehdit eden ve bunu somut olarak hissettiren her gelişme dikkate alınmak zorundadır. İnsanın üzerine geçirmiş olduğu hiçbir gömlek onu ikircikli bir konuma düşürmemelidir. Çünkü Covid-19 ile başlayan yeni tehditler sarmalı Doğu-Batı, Kuzey- Güney, din, dil, etnik yapı, ten rengi gibi insan ürünü ayrımlar yapmadan herkes için eşit şartlar ortaya koymuştur. Farkında olmadan insanoğlunun yaşadığı her küresel tehdit ve doğa felaketleri "insan"ın önemini hatırlatmaktadır. Savaşlar, ölüm ve ekonomik kayıplar getirirken geride kalanlara hatırlattığı insanın önemidir. Virüsler, ölümü ve ekonomik kayıpları getirirken ve geride kalanlara psikolojik sorunlar bırakırken hatırlattığı "insan"ın değeridir. İleride yaşanacak her felaket, ölüm ve ekonomik kayıplar getirirken bizlere hatırlatacağı yine "insan" yaşamının önemi olacaktır. Ta ki gerçek sona kadar. İnsanı merkeze alacak yeni argümanların yeni paradigmalar üretmesine de gerek yoktur. Kuhn (1995: 10), bir paradigmaya kavuşan bilim dallarının biraz dışında kalan bilgilere kapalı olduklarını ileri sürmektedir. Pozitif bilimlerle birlikte "insan" pek çok paradigmanın dışında bırakılmıştır. Değer, bilime, ideolojiye, ekonomiye, sosyolojiye yüklenmiş hepsinin ham maddesi olan insan unutulmuştur. İnsanın olmadığı hiçbir coğrafyada bunların herhangi birinden bahsetmek mümkün değildir. Fromm (1989: 21), Hristiyanlığa ait bir özdeyişi "Hakikat seni özgürleştirecektir" şeklinde ifade eder. Özgürlük duygusu bir yaşam biçiminden diğerine geçerken ortaya çıkar ve bu yeni biçim de kendini zorlama biçimi olarak gösterene kadar sürer (Chul Han, 2019:11). Sürekli tasarlanan ve yeniden icat edilen dünyada unutulan, insanın bu tasarılardan yeniden elde edilebilecek bir varlık olmadığıdır. İnsan için özgürlük geçmişte neyse bugün de çok değişmemiştir.

Kaynakça

Bell, D. (2012). İdeolojinin Sonu; Ellilerdeki Siyasi Fikirlerin Tükenişine Dair. (V. Hacıoğlu, Çev.). Sentez Yayıncılık.

Chul, H, B. (2019). Psikopolitika; Neo-Liberalizm ve Yeni İktidar Teknikleri. (H. Barışcan, Çev.). Metis Yayınları

Francis, F. (2016). Tarihin Sonu ve Son İnsan. (Z. Dicleli, Çev.). Profil Kitap.

Fromm, E. (1989). Yeni Bir İnsan Yeni Bir Toplum. (N. Arat, Çev.). Say Yayınları.

Garaudy, R. (2015). Batı Terörizmi, (A. Meral, Çev.). Pınar Yayınları.

Goffman, E. (2020). In the wake of COVID-19, is globalization our sustainability future?, Polıcy Brıef, 48-52.

Huntington, P, S. (2007). The Clash Of Civilization and the Remarking Of World Order, Touchstone Book.

Huntington, P, S. (2014). Medeniyetler Çatışması. (Edt. Murat Yılmaz). Vadi Yayınları.

Kuhn, T. (1995). Bilimsel Devrimlerin Yapısı. (N. Kayaş, Çev.). Alan Yayıncılık.

Lewis, B. (1990). https://www.theatlantic.com/magazine/archive/1990/09/the-roots-of-muslim-rage/304643/.

May, R. (2001). Yaratma Cesareti. Metis Yayınları.

Toynbee, A, J. (2014). Dünya ve Garp, (E. Bilgiç, Çev.). Türkiye İş Bankası Yayınları